

Петар Грујичић

Беовавилон

р о м а н

Београд
2010
ДЕРЕТА

ПРИЗЕМЉЕЊЕ

Одлука да се снимање рекламе за нову марку цигарета холандске индустрије дувана обави у Београду саопштена је Чупку као вест која ће да га обрадује. Он је већ две године на позицији једног од креативних директора *Metro & Lights*, велике агенције за оглашавање у Амстердаму, а укупно дванаест дугих година је прошло од када је отишао из Србије. Понуду је прихватио као добру идеју, иако је њоме у први мах био затечен: по свему судећи, неко од доконих службеника је у агенцији чачкао по интернету, и негде у Београду ископао адресе и телефоне преко којих су обећане повољне цене услуга, много повољније него у Холандији или било где другде у окружењу.

Колико су ове понуде биле проверене, Чупко није могао одмах да процени, нити да поводом њих изрази било какву сумњу, али је о томе избегао да постави било каква питања, и пристао је на предлог.

Сада се налази у авиону *Луфџханзе*, на неколико хиљада метара висине, на лету за Београд, директно из Франкфурта, где је претходног дана обавио неколико важних састанака. Обузет је збрканим мислима, пре свега о променама кроз које је прошао, јер у Београду, стица-

јем околности, није био већ годинама. А оне, те промене у његовом животу, постале су заиста велике, видљиве и њему и другима: на почетку свог већ преко једне деценије дугог боравка у иностранству, променио је неколико послова, дуже време је живео и радио по Белгији и Француској, али је тек пре две године успео да подигне кредит за велики четворособни стан у Амстердаму, у којем је први пут после ко зна колико времена почео да се осећа као код куће. Зарађивао је добро, као никада раније, а значајан део новца почео је да одваја за гардеробу, путовања по непознатим земљама у Африци и југоисточној Азији, као и за неке нове, њему до тада сасвим непознате хобије, попут дигиталне фотографије или играња голфа. Чак је неколико месеци раније почео да брије главу „на ћелаво“, у складу с препорукама своје холандске познанице, уреднице тамошње ревије за жене у којој се његова агенција редовно оглашавала.

Особа на његовом положају, сугерисано му је, треба непрестано да прати и оличава промене на самоме себи, у сваком погледу, па је тако на његову дугачку, последњих година сасвим проређену коврцаву косу, коју је у младости везивао у реп, сада опомињао још једино надимак Чупко, тј. Цупко, како га ословљавају холандске колеге. У српској варијанти га тако назива још само најужи круг пријатеља, оних који су емигрирали када и он, и наравно, Јасна, његова супруга, Словенка с којом је у браку већ три године. Упознали су се пре више од седам година у једном амстердамском позоришту, где је он тада радио као тонски мајстор. Пословне обавезе, иначе, биле су главни разлог њихових ретких одлазака у Србију, али је зато Чуп-

ков рођени брат, још увек студент, користио честе прилике да их посети у Амстердаму, као и Чупкова мајка, али свега у два наврата, тек толико да упозна снају и лично се увери у то да удобан, ситуиран живот њеног сина у туђини није само празна прича за забринуту родбину.

Српским надимком га сада, док путују авионом, назива и Гане, продуцент из Београда са којим се претходно дана упознао у Франкфурту, на пословном састанку. Осим надимка, Гане зна и његово право име: Милан Јовановић. За њега је чуо пре више година, каже, од колега са драмске академије. Иначе, Гане је по занимању сниматељ, ради на филмским и телевизијским пројектима у Србији већ петнаест година, има доста посла у последње време и не жали се, а његово интересовање за Чупков приватни живот своди се углавном на питања о раздобљу када је овај био напустио Београд и Србију. Чупко одговара да је то било почетком деведесетих година, када му је пријатељ из Ротердама јавио за један тамошњи студио који тражи да запосли тонске техничаре. Понуђена плата је била одлична, чак нестварно велика за ондашње услове у Београду, па се није ни тренутак предомишљао да ли да оде, иако није ни претпостављао да ће тај боравак да потраје читавих дванаест година, и да, ето, још увек траје.

Потакнут сећањима, Чупко би још много да каже о томе где је био и шта је доживео, али га у томе прекида Ганетов уздах и гласан, лаконски коментар:

„Обрни-окрени, све му то на крају дође на исто!“

Разговор затим нагло поприма службени тон, о састанцима, потписивању уговора, закупу технике и студи-

ја, као и о осталим обавезама које их чекају по слетању у Београд.

„Прочитао сам сценарио“, Гане користи прилику да призна, „и, да будем искрен, у први мах нисам схватио шта се рекламира.“

„Нема ту шта да се схвати“, Чупко покушава да му објасни. „Цигарете су законом већ одавно забрањене за директно оглашавање у читавој Европи. Назив брэнда, цигарета, пушење, ништа од тога не сме да буде директно поменуто, већ све у кампањи мора да функционише посредно, на основу асоцијација и аналогија најшире публике и потрошача.“

„Али да то што се нигде не види и о чему се не говори, пре или касније свима постане очигледно, зар не?“

Чупко потврђује, помало збуњен овим распитивањем, које он сада почиње да схвата као некакву сумњичавост.

„И слоган је прилично неутралан“, наставља Гане, „као мудрост неког источњачког филозофа. Ко је аутор?“

„Ја.“

И даље уз осмех, Гане поново закључује:

„Обрни-окрени, све му то на крају дође на исто.“

Али Чупку уопште није смешно, као да од свог саговорника очекује другачију врсту разумевања и пажње. Током живота у иностранству, иначе, налазио се у бројним, скоро редовним ситуацијама да људима које упознаје објашњава разлоге свог одласка из Србије. Изузев ретких средина (ван Европе, углавном, попут Америке, на пример, у којој је претходне године службено боравио месец дана), људи су увек, одмах на почетку, очекивали од њега то објашњење, као резултат мање-више пуне ра-

дозналости, потакнуте вестима из новина или са телевизије. У тој позицији се увек осећао неудобно, приморан на крајње уопштена, банална објашњења, иако су она у његовом случају – једнако као и у свачијем другом случају, уосталом – могла да покрију само тек део истине. Али, како људе највише задовољава управо таква врста објашњења, уопштених и празних, тако се с временом и он навикао да им лако и без икаквог отпора спремно понуди читав репертоар сличних одговора и правдања.

Сада, међутим, на неколико хиљада метара висине у *Луфтиханзином* авиону, Гане нема потребу да га било шта пита, а он, зачудо, осећа потребу да на ова непостављена питања каже коју реч више. Долази му и помисао која се у последње време често јавља, а то је да чак и када људи снажно осећају потребу за променом коју већина њих поистовећује са одласком у иностранство, они је обично замишљају на одређен, њима већ однекуд познат начин. Да је промена нешто непознато, сасвим неоткривено, о томе нико и не помишља, јер не зна шта га чека с друге стране када, пре или касније, добије прилику да одшкрине њена врата.

А да ли је он, долази му помисао, упркос протеклом времену, промењеном изгледу и свему што је претурио преко главе, кроз та врата икада прошао? И шта је то што је, упркос свему, у њему остајало исто, неподложно чак и највећим спољашњим променама и различитим околностима које су га задесиле претходних година?

Из размишљања га прекида гласан смех. Скреће поглед у страну: црвен у лицу, Гане се смеје без задршке, показујући нешто ка њему. Смеје се толико гласно да већ привлачи пажњу осталих путника у авиону, а Чупко убр-

зо схвата и зашто. Негде на половини лета, наине, по устаљеном обичају, малопре су добили послужење – ланч-пакет и пиће по избору. У међувремену, не гледајући шта држи, Чупко је током разговора размотао целофан са сендвича, да би тек на крају схватио да му је, заједно са целофаном, у руци остао и комадић провидне пластике, на који му је Гане показивао руком.

Чупко се неколико тренутака снебивао у неверици, али ствар је била јасна и веома очигледна: у сендвичу се, уз комад пресоване ћуретине, налазио и неискоришћен презерватив без амбалаже.

И пре него што се Чупко честито прибрао да ли и како да одреагује, Гане је већ позвао стјуардесу да уложи рекламацију. Ова је дошла и, чим је схватила о чему се ради, зацрвеневши се у лицу, позвала колегу који је тог дана био задужен за спремање хране. Већ после неколико тренутака, младу стјуардесу је код Чупковог седишта заменио жутокос и пегав, сасвим мршав, онижи стјуарт, беспрекорно почешљан и закопчан до грла.

„Добар дан?“, обратио им се на развојетном српском. „Могу ли да помогнем?“

Чупко је последњих година путовао на безмало стотину летова различитих светских компанија, али се још ниједном није догодило да му се неко од чланова особља у авиону обрати на српском језику. Када је схватио о каквој рекламацији се ради, мирно и нимало узбуђен, стјуарт се извинио Чупку и, такође на српском, рекао му да не зна како се дотични презерватив задесио у ланч-пакету. При том је изнео и претпоставку која је, најблаже речено, звучала прилично натегнуто:

„Не знам, нисам паметан, данас сви гледају нешто да те заврну... Добављач тих ланч-пакета већ месецима дугује новац својим партнерима. Онда је неко од тих партнера дошао на идеју како да га заврне – ови што раде с амбалажом, највероватније. И онда, ето како се све завршило...“

Стјуарт је онда журно отишао и ускоро се вратио уместо са једним, са чак пет неотворених ланч-пакета. Затим се, у очигледној намери да избегне нова питања путника, поново извинио и још брже се удаљио негде у смеру предњег дела авиона.

За разлику од Ганета и неколицине путника у близини, који су се наглас смејали, Чупко се осећао прилично неугодно и није му било до смеха. Српски стјуарт у немачком авиону, инцидент с презервативом у сендвичу, као и читав претходни разговор са Ганетом, за њега су представљали неки чудан, неочекиван ланац наговештаја, нејасну увертиру предстојећег боравка. Јер, где год да је путовао последњих година, на које год место да је први пут долазио, код Чупка је то увек оживљавало прегршт различитих, неочекиваних сећања на прошлост, на детаље и утиске из детињства и ране младости. Сећало га је, схватио је, управо на Београд, на родно место његовог не само физичког већ и унутрашњег света, који се, упркос годинама, по свој прилици мало или нимало био променио.

О правим димензијама тог света, међутим, о његовом простирању и пределима, једва да је било шта слутио, па га је сада, на седишту авиона, обузела нека нелагодна, мутна слутња скорашњег доласка на место на којем ће бити, и себи и другима, нико други до потпуни туђин.

Петар Грујичић

Утом, у авиону се преко озвучења зачуо глас који је замолио путнике да вежу сигурносне појасеве и најавио скорашње слетање на београдски аеродром. Светла су пригушена, разговор међу путницима је утихнуо, и авион је почео да смањује висину, приправан за слетање.

АУСТРИЈСКИ КУМ

У испегланој униформи стјуарта, с великим наочарима за сунце које су му падале на образе и покривале скоро половину лица, Бруно је преузео пасош са рецепције. Од пртљага је имао само најнужније, што је увек носио на службеним путовањима, тек толико да стане у његову ташну за преко рамена: лична документа, новац, прибор за бријање и гардеробу за један, највише два вечерња изласка.

„Када се поново видимо, господине Феселе?“, питао га је рецепционар на невештом енглеском, осмехујући се.

Лице младог, голобрадог рецепционара за Бруна је било ново, па га је директан тон обраћања затекао и, с обзиром на околности његовог одласка, иритирао.

„Ускоро“, одговорио је суздржано, такође на енглеском, свестан неискрености свог одговора.

Погледао је на сат. Преко телефона му је речено да ће га такси до аеродрома чекати испред хотела кроз пет минута, али од тада је прошло већ најмање три пута дуже време. Чак и у Београду, граду где се ретко где држи до тачности, то кашњење је било преко уобичајеног. На дну ходника, испред улаза у хотел, још увек се није видело ниједно паркирано возило, па ипак, помислио је Бруно,

можда је такси већ стигао по њега. Можда се није паркирао тачно испред улаза у хотел, па сад није у могућности да га види одавде из ходника?

Запутио се низ ходник и на његовом крају застао да провири на улицу. И заиста, баш као што је и прижељкивао, на неколико метара поред улаза, уз ивичњак преко пута улице, чекао је, ко зна колико дуго, паркиран такси, са упаљеним мотором и укључена сва четири мигавца.

Нагло обасјан сунцем које му је кроз наочаре изгледало као да блешти, Бруно је изашао из хотела и журно кренуо према таксију. Али, када је сишао са тротоара да пређе улицу, иза његових леђа се зачула шкрипа кочница неког другог возила, а затим и добро познат глас који га је с леђа дозивао на немачком језику:

„*Hei, Bruno, halt!... Mensch, halt! Wohin gehst du?!...*“¹

У тренутној ситуацији, није постојао ниједан стварни разлог који би Бруна натерао да поступи мимо своје намере. Могао је, на пример, кратко да се извини, или да каже да жури, или да се чак уопште и не осврне, него да само уђе у такси и без иједне речи крене пут аеродрома. Нико, баш нико не би имао начина да му се успротиви, нити да га у његовој чврстој намери заустави, па зато једино што му је сада било преостало, било је да ту шансу нипошто не пропусти.

Али, дубоко у себи, Бруно је већ осећао да неће имати снаге да се одупре силовитом притиску своје моћне унутрашње кочнице, чију полугу је покретао већ и сам наговештај присуства које га је у том тренутку наткрили-

¹ „Хеј, Бруно, стани!... Стани, човече! Куда си кренуо?!...“ (нем.)

ло као опасна сенка, те је, по свему судећи, његов жељени одлазак из Београда већ постао угрожен и на неодређен рок одгођен.

Крајем седамдесетих и почетком осамдесетих година двадесетог века, Србе и српске гастарбајтере Бруно ни по чему одређеном није запамтио, нити их је разликовао од осталих странаца који су живели и радили у Бечу. Босанци, Хрвати, Срби, Албанци, за њега и његово окружење су у то време сви били Југословени, радници на привременом раду и боравку, који су обављали различите, углавном слабо плаћене послове, за које он, као и већина друге деце, до тада углавном није знао ни да постоје.

Сећао се, на пример, двојице његових школских другова, пргавих близанаца из Македоније, који су, једва напуцајући немачки, некако положили први разред основне школе, да би убрзо потом нестали заједно са својим оцем, грађевинским предузимачем, и његовим наводно великим, никад неисплаћеним дуговима. Другог случаја се сећао много јасније, јер била је то једна од најјаснијих успомена из његовог детињства. У то доба, њихов је породични стан поспремала извесна Марија, изузетно крупна, црнокоса удовица из српског града по имену Смедерево. Једног дана, Брунова бака Розелина, некадашња балерина, с којом су мајка, очух и он живели у њеном великом стану близу Петерсплаца, без најмањег предомишљања је породици саопштила одлуку да жели да отпусти ову жену која је већ читаву годину радила код њих – разлог је била свота од 100 шилинга која јој је нестала из ноћног ормарића у спаваћој соби. Брунов очух

је пренео дотичној Марији да им њене услуге више нису потребне, а да није чак ни наговестио разлог такве одлуке. Ова је на то само промуцала нешто налик на извињење и отишла сва у сузама (што је Бруну изгледало прилично необично, с обзиром на увек чврст, набусит став ове мушкобањасте жене), после чега је нико од породице више никада није чуо ни видео.

Бруно је био веома жалостан због тог догађаја, што због Марије, што због образложења које је том приликом чуо од своје баке Розелине. Наиме, када су остали укућани од ње поново затражили да још једанпут размисли о својој одлуци, она се правдала говорећи да се од „тог света“ друго и не може очекивати, јер они су ту дошли „не да раде и зараде, него по казни коју не одређује ни закон, ни држава, ни обичаји, већ“, како је рекла, „само Бог и свемогућа судбина“.

Иначе, ова жена која је већи део живота провела угађајући сопственим задовољствима и својим заиста бројним талентима, тих година је, неосетно и нагло, на изненађење околине, утонула у неку религиозну фазу, пуну ситничавог морализирања и конзервативности. А када јој је Брунов очух том приликом скренуо пажњу да је можда непромишљено да отпусте жену због новца за који нису сигурни да је украден, старица је, одсутно загледала некуда кроз прозор, одговорила и даље мирно, са решеношћу коју је показивала само у ретким животним приликама:

„Знам, можда то у први мах не изгледа праведно, али како ја видим ствари после толико година, свако се у животу нађе тачно на месту које заслужује, пре или касни-

је... Пре или касније, јер никакве, ама баш никакве случајности ту нема и не може је бити.“

Иако је Бруно тада био још увек дечак, ове речи је добро упамтио, јер имао је утисак као да су се оне, уместо на отпуштену спремачицу, односиле ни на кога другог до баш на њега. Наизглед, тај утисак је био сасвим апсурдан. Није било ни најмањег повода због којег би њему, бакином мезимцу, овај прекор могао бити упућен, али сваки пут када би га се сетио, чак много година касније, код њега би увек изазивао нелагоду и нејасну грижу савести, а да томе и даље није слутио никакав разлог.

Али, време је ојачало овај утисак и донело му неочекивану потврду, много година касније, и то сигурно не на задовољство Брунове баке, чије кости су, срећом, већ одавно почивале на неком од бечких гробаља.

Наиме, Бруно је Београд први пут посетио пре више година, средином деведесетих, у време када су његове студије права почеле безнадежно да се развлаче после одслушаног трећег семестра, а он се запослио као стјуарт у *Аустријан ервејзу*. Посао му је понудио прилику да први пут зарађује, путује и, што је најважније, да постане „свој човек“, барем онако како је он тада видео и замишљао своју индивидуалну позицију у будућности, пре свега у односу на мајку и очуха, најблискије особе у његовом дотадашњем животу, али од којих је у то време осећао снажну потребу за одвајањем.

Приликом тог првог службеног боравка у Београду, Бруну се мало шта учинило привлачним, па чак ни вредним неке особите пажње. Био је новембар, најсуморнији месец у Београду. Слетање авионом на аеродром с јед-

ном половином зграде у, како се испоставило, већ вишегодишњем реновирању, на њега је оставило утисак као да долази на неки мали транзитни аеродром у унутрашњости земље, а не у њеној престоници. Тим више су га наредних дана изненадили неочекивана величина града и његови сваковрсни контрасти, као највидљивије последице дуготрајне политичке и економске кризе о којој је до тада, са не баш великим интересовањем, имао прилике често да чита у немачким и аустријским новинама.

Ипак, да ти необични контрасти нису били само последица текуће кризе, већ и одраз неког суштинског, трајнијег стања, могло се видети свуда, колико по архитектури, тако и у изгледу овдашњих људи. У сенци великих, понекад импресивних старих и нових грађевина, на пример, скоро редовно су се налазили ниски, ружни кућерци, чак и у најстрожем центру града. На неки скоро истоветан начин, и на улици су се, понекад у истом друштву, често могли приметити људи различитих физиономија, стила облачења, образовања и друштвеног статуса, али који су, упркос томе, остављали утисак неке заједничке, понекад чак најближе породичне припадности.

Иначе, Бруно је претходно већ имао прилику да посети много ругобније, запуштеније и далеко суморније велике градове у источној Европи, али је ова близина родном Бечу, на мање од шест стотина километара ваздушне линије, за њега била право, донекле чак nelaгодно откриће – људи које је у својој најранијој младости доживљавао као да потичу из неких далеких крајева и земаља, у ствари су долазили из непосредног комшилука.